

Мин бу суруйан бооч-
 чойо озорго геройбу
 кытта Дьылдам орубу-
 на сүүрбэ сыл анараа
 өттүгэр көрүһүнүрбүтэ.
 Киһи — оскуоланы сага
 бүтэрбит, муммут-
 тэммит эдэркээн кыыс-
 чаан, уйаара-кэйэрэ
 биллибэт олох суолун
 төрдүн буларбар, айа-
 тутта, үлэли — хамсыбы
 сылдаар идэбин таба
 тайанан үөрэнэрбэр,
 тирэх буолбут дьонтоон
 биридэстэрэ. Түгээн
 костубуччэ, эийэхэ мах-
 тал сылаас, истин тыла-
 ларын аныахпын багара-
 бын (бу тыллар эрдэ
 этиллиэхтэрин да
 сөптөөх этэ, ол эрээри
 саха киһитэ иһигэр тутта
 сылдаар санаатын хаһан
 этэн-тынан таһарбы-
 та баарай?). Ытыкты-
 ыр ыбонум, учууталла-
 рым, мустарынан суруй-
 арбар хайдах эрз илим-
 атабым баалыбыт
 курдук буолан хаалар,
 догууабын, аһабыстык
 эттэхпинэ, толлобун
 дабын... Учууталларым
 мэдэй мэхэ — Ытык
 дьон. Оттон мин төһө
 да сааһырдарбын киһи-
 лэрэ — оёо иһтигэр-
 абатыгар ороо оёо боула-
 рын курдук, үөрэнээччи-
 бин. Олоххо онубуун
 буларбар ойөөбүт киһим
 кимий? Киһи — Саха
 Республикатын культу-
 ратын туйгуна, филоло-
 гической наука кандида-
 тственной институтун
 Арктика пороттарын
 фольклора уонна этно-
 култураба факультетын
 декана, гуманитарнай
 чиччиэй институтун
 старшай научнай сотру-
 днига Агафья Еремеевна
 Захарова. Ытыктыгыр
 киһим туһунан истигиник
 эрз суруйуохха сөптөөх
 курдук...

**КИНИГЭ — СУОЛДУТ
 СУЛУНА**

Киһи араадыһаны истэн, күөх
 экраны көрөн киһигэттэн курдук
 билиини көрүүнү байэтигэр
 ингариммэт. Кинигэ киһи өйүн-
 санаатын сайыннарар дьикти
 күөстүүхэ. Агафья Еремеевна ос-
 куолаба үөрэнэ кириээн иннинэ
 ааарга үөрэммитэ. Очолорго
 ити — сэдэх кестүү буолара. Убай-
 ын кытта ситиһинн кырачаан
 кыысчаан библиотекаба тийби-
 тэ Библиотекарь ойуутун көрдүн
 диян “Сказка о золотом петушке”
 остурууна киһигэ итин биэрбитэ.
 Кыысчаан көрөх икки ардыгар
 миэстэтигэн харыс да сире
 сыбарыйбакка эрэ, ааган кэбис-
 пата уонна атын кинигэни
 көрдөөтүө. Библиотека үлэһитэ
 соһуйан эрз хаалбыта.
 Оскуолаба үөрэнэ сылдан са-
 халыы уонна нуучалыы кинигэни
 олох элбээн аахпытта. Ийэтэ, аҕата
 сорох ардыгар болсон көрөлөрө.
 Убай нуучча тылын учууталын
 кэргэн ылыта. Кинигэ олох баай
 библиотекалааба. Аҕаша кыыс ити

ИСТИГНИК ЭРЭ...

А.Е.Захарова ийэтин, абатын кытта.

киһигэлэри өҥүрүк куйааска утап-
 пыттыы, аабылалан кэбиспитэ.
 Оскуоланы бүтэрээригэр нуучча
 классикатын барытын аахпытта.
 Ленинградка үөрэнэ тийээн ба-
 ран, экзаменна нуучча класси-
 ческай литературатын преподава-
 телигэр Пүшкүн “Евгений Оне-
 гин” хас да түһүмэлэрин өйүттэн
 ааһан биэрбитэ. Учуутала ыраах
 Саха сириттэн сылдаар кыысча-
 ан чабылгы билиитигэн сөхпүтэ
 эрэ. Нуучча тылыгар үһүлүчү
 үчүгэй билиилээбэ. Оскуолаба
 Великие Луки куораттан сылдаар
 нуучча кыһаа Алексеекко Анна
 Степановна үөрэппитэ. Кини тыа
 кыысчааныгар бу уллу тылга тап-
 талы ингарбитэ. Агафья культура
 институтугар үөрэнэ сылдан ли-
 тературнай курулуокка дьарык-
 таммыта.

Тыа кыысчаана наукаан дьарык-
 таныгар, кинигэ ыйар суолдук
 сулуһунан буолбута чуолкай.

**БИЛИНИГЭ ТАРДЫБЫ!
 КҮҮҮЭ**

“Оскуола — производство —
 үрдүк үөрэх” бачыым үгүс тыа
 сирин ыччатын үөрэхтэн матарбит
 бачыым буоларын мэлдьэхэр са-
 ттамат. Икки-үс сыл устата сары-
 ардаттан хара киһээнэ диэри
 хара үлбэ эриллибит, көлөһүнүн
 тохтук ыччат билимгэ-көрүүгэ ба-
 та, тардыһыта ханган хаалара чу-
 олкай. Учуонайдар киһи үс сыл у-
 стата үлэтинэн, үөрэринэн дьарык-
 тамматара, ити дьыалатын умнан
 кэбиртэр диян бэлэтиллэр. Кыр-
 дыска да онук. Онообор киһи уоп-
 лускаппан үлэтигэр табыстабына,
 үлээн-хамнаһын оробугар кыһай
 кирбэккэ эрэй бөрөтүн көрөбүн.
 Дьыалабын умнубук курдук боула-
 бын. Оскуоланы үлүлүкү үчүгэйди-
 кү бүтэрбит биир эмэ ону үрдүк
 үөрэххэ ыһыллара. Атыттар тус-
 туһунан фермаба үлэли баһахта-
 ахтара. Аҕашалаах кылаастарыттан
 эмиз мэтэлиээн бүтэрбит аһса-
 наах ону үрдүк үөрэххэ туттарса
 баралларыгар максизмдээхтэрэ.
 Оттон хаалбыттар фермаба үлэли
 барар комсомольскай путевканы
 илиилээригэр тулпугутара. Аҕаш
 салгыы үөрэниэн олус баарбыта.
 Комсомол райкомугар тийиэн,
 үрдүк үөрэххэ туттарсаһын ба-
 рабын диян көрдөспүтэ. **Очолор-
 го элпитин мас-таас курдук то-
 лоторо систиэмэ көңүлүө
 баарга дуо?** Олох киһи аартыгар
 сакадыһы үктэммит эдэркээн кыыс
 ааҕас харыс тылларын истэн, наһаа
 диян хомойон тахсыбыта. Билигэ-
 көрүүгэ тардыһыта күөтэ бэрди-
 тэн, харса суох хорсун санаатын
 киллэрэн, Эверстова Роза диян
 нуучча кыһыһынын Дьоккуускайга
 үөрэх туттарса кирибтэрэ. Атыт-
 тар куттанан, сорунан да
 көрбөтөхтөрө. Комсомол, партия
 ыйыһытын-кэрдийитин толорбот киһи
 очолорго уманан “буруйдаах киһи”
 курдук көстөр. Манан Агафья Бэй-
 этэ тупса санаалааба, быһаарыны-

ылааба, хорсума көстөн кэлэр.
 Киһи Саха государственной
 университетигэр исторической
 салаара дьыалатын биэрбитэ. Ки-
 рийи экзаменнарын “үчүгэй” уон-
 на “туйгун” сыаналарга туттарбы-
 та. Оттон үрдүк үөрэххэ кирийдим
 диян бүк эрээн сүлдьүбүтэ. Ол
 гынан баран ити бөдүмү санаа
 атыһыннан эргийэн тахсыбыта.
 Кирибт оболор испийтэхтигэр
 Аҕаша аата суоҕа. Кыысчаан олус
 соһубута, хомойбута. Приемнай-
 га көтөн түспүтэ уонна “мин тобо
 испийбэккэ соһулунуй?” диян бы-
 һаччы ыйыты биэрбитэ. Биир
 саастаах дьахтар: “куйабыннык
 атамнарыҥ туттардабыҥ дим,”
 — диян хоруйдаабыта. “Суох, үчүгэ-
 ди туттарбытым,” — диян Агафья
 хоруйдаабыта. Ол кэнниттэн тох-
 тоон, киниэхэ телеграммасы
 көрдөрбүтэ. Телеграмма ис хоһо-
 оно манньк этэ: “Комсомол рай-
 комун уурааһын көһөн Захаро-
 ва уонна Эверстова үөрэх тут-
 тарса бардылар. Кинилэри
 үөрэххэ ылбаккытыгар”. Кыыс-
 чааны преподаватель наһаа аһы-
 мыта. “Элиил туттарса кэлэр,
 мин эмиз экзаменационнай хамы-
 ыйыаба баарбын, хомойума”
 диян аатын-суолун, телефонун
 нүөмэрин суруйан биэрбитэ.
 Үйүн тохтук оро курдук, олус хо-
 мойон дойдуйугар төнөөхтөбүтэ.
 Ама да аасытын иһин, наһаа кы-
 быстыһылаах суол этэ.

“Саха өһөс, орото өссө өһөс”.
 Агафья өссөтөн райкомолга тийби-
 тэбэ. Очоттон билингэ-дэри учу-
 утал тийбитэ. Кинини Тулуна оску-
 олатыгар алын сүтүк кылаас учу-
 талынан анаабыттара. Нөҥүө ылы-
 тар Ленинградка культура институ-
 тун бэлэмнэни курсугар үөрэнэ
 кирибитэ.

Отон тыа кыысчаана иннигэр ту-
 руоруммут сылаын-соруун ситис-
 пэтэ. Күүстээх, хорсун санаа кыһ-
 ыйылаабынан тахсыбыта.

**ЛЕНИНГЭД —
 БИЛИН-КӨРҮҮ БИНИГЭ**

Нева өрүс үрдүгэр куорат Ага-
 фьяны элбэх музейдарынан, ис-
 торической пааматынньыктары-
 нан умсулугупта. Эрмитажка эк-
 скурсоводтар уонна куорат гиден
 курстарыгар үөрэммитэ. Илинги
 тыллар факультеттарын устудьу-
 оннарын кытта добордоспуста.
 Араас дьаһаллара сылдаар.
 Сайынны бу факультет устудьу-
 оннарын кытта Казахстанга ту-
 тар этэрээккэ барбыта. Сибини-
 нэ комплекссын тулпугутара.
 Күнүһүн наһаа итин буолан,
 түһүн үлэлиллэрэ. Наһаа элбэх
 харчы өлөрбүттэрэ. Төнөн иһэн,
 Москваба сылдан танас-сап
 бөвө атылаһыттарта.
 Аҕаш спордуан утумнаахтык
 дьарыктаммыта. Харбыра, бас-
 кетболлура уонна теннистирэ.
 Балары таһынан художественнай
 гимнастиканан эмиз үлүһүнэн
 ылыта.

— Нөҥүө сайынгар эмиз дой-
 дубар кэлбитим. СССР норуттарын
 музейдарыгар Сибирь салаатыгар
 үлэстэбитим. Людья Григорьевна
 Лильчук диян музей үлэһитин кыт-
 та чуҕастык билибитим. Саха си-
 рин фондатын көрөмүн, картоте-
 калары оноргого көмөлөспүтүм.
 Людья Григорьевнаһын маһна эк-
 спедицияба кэлэ сылдыбыппыт.
 Ити музейга мин аҕам икки коллек-
 цията баар. Былыргы мас иһиттер
 уонна булт тэрлэлэрэ. Онон аҕам
 аата онно сурулла сытар. Музей
 үлэһиттэрэ күн бүгүнүгэр диэри
 миигин ахталлар үһү. Аны санаа-
 тына, музей улахан оскуоланы ас-
 пыт эбиппин. Үөрэхтин бүтэрбитим
 кэнниттэн кафедраба хааллараары
 гыммыттарыгар аҕаастаммытым.
 Дойдубар эрэ төһүөхпүн баара-
 бын. Нуучча оболоро Ленинградка
 хаалыахтарын наһаа баараллар.
 Миигин акаары курдук көрөлөр,
 сөбөллөр. Хабаровскайга уонна
 Барнаулга үлэли барарбар эти-
 лэр киридилэр. Эмиз кыккырааччы
 аҕаастаным. Дойдубар төһөнөн
 кэлэн баран, үлэстэ суох сылдыам-
 мын итинтэн наһаа кэмсиммитим. —
 диян кэпсири Агафья Еремеевна.

**Ленинград киһини эстетиче-
 ский уонна културнай
 өттүнэн иһитигэ улахан суол-
 талаа.** Агафья Еремеевна театр-
 дарга сөбүлээн сылдаар. Ленин-
 град чаччы билин-көрүү биҕи-
 гэ этэ. Кыысчаан сайдыбыта,
 олох оскуолатын аасыта. Дойду-
 тугар кэлэн үлэһэн-хамсаан ба-
 ран, эмиз Ленинградка аспиран-
 тураба туттарсан үөрэммитэ.
 Илинги тыллары үөрэтэр кафед-
 раба үлэлиир доһлупуон тылын
 үөрэтэр учууталы кытта
 көрсүбүтэ. Кини доһлупуон тылын
 үөрэтэргэ Агафьяны ыйарбыта.
 Ол эрээри Дьылба Хаан атын су-
 олу ыйбыта.

**“НАЦИОНАЛИСТ”
 ААТЫН СУКПУТЭ**

Агафья Еремеевна олох
 түһүүтүн-тахсытын, барытын
 этиээн-хаанынан, өйүнэн-санаа-
 тынан билбэтэ. Арый мөлхөх
 кини чаһаһаах да курдук түгэн-
 нэрэ баалара.
 Аспирантураны бүтэрээт, СГУ
 историко-филологической фа-
 культетыгар саха салаатыгар үлэ-
 лээбитэ. Ити үлэһээт кэмн
 олус күндүтүк ахтар. Очолорго
 аскаваллар Николай Дьячковс-
 кий, Гаврил Филиппов, Иван
 Винокуров уонна Василий Про-
 тодьаконов баалара. Кэтэктэн
 үөрдүти деканын солбуйааччытар
 гарт тийэ үөмүттэ.

**Айданнаах 1986 сүл
 үүмүтэ.** Устудьуоннар Теллай
 күлгэ хангылыы сылданнар
 куорат олохтоох ыччаттарын кыт-
 та охсусутуун, тох да бурыйа
 суох үс устудьун көңүлэ бысты-
 бытын күндү ааарчаччы, өйдүүр
 буолуотааххын. Саха салаатын
 преподавателлэра “националист”
 аатырбыттара. Агафья Еремеев-
 на фольклору уонна саха литера-
 туратын революция иннинээҕи
 кэмн историятын үөрэппитэ. Ити
 кэмгэ киһи улахан охсууну ыл-
 быта. Үгүсүү-хаһысы...

— Университетка Георгий Ба-
 шарин салааһааччылаах нацио-
 налистической тэрлээт баар
 диян буолбута. Ити олох сы-
 мыа этэ. Мин Башаринныын
 биир тирэгэнэччэ олорубун. Ол
 эрээри кыһаан көрсүбэлпит.
 Кини аанын аҕабар барарын-кэ-
 лэрин кэтиир массына туураар.
 Кырдыбас сарсардаа аһын күөх
 чоһууга хаама, зарыдка онорго
 киирэрэ. Онон олох эрдэ, 6 ча-
 сака миэхэ киирэн кэпсэтэрэ.
 Миигин харыстыра. Үөрэтэ тур-
 даһына лекцияларбын магнито-
 фон лиэнтээригэр сурутарган
 ылайлар. Биһиги факультет са-
 майа улахан охсууну ылбыта. Ин-
 чээй эттээх тулубат айылааба

этэ. Үгүспүт ыалдыбыта. СГУ
 партийнай тэрлээттин секретэра
 Лимонов Петр Павлович ин-
 сультаан хаалбыта. Ректор Ар-
 ьян Ильич Кузмины үлэтигэн
 ууратан кэбиспиттэрэ. Дьон
 түргэнник уларыйаллар. Урут
 илэмэ-салама көтөр дьоно доро-
 оболосот да буолан хаалбыта.
 Мин утары тийэммин өрүү
 дорооболоһон кэпсэтэрим. “Ми-
 игин кытта кэпсэтэргиттэн кут-
 таммаккын дуо?” — дихтирээ
 “Националистической тэрлээтэ
 чилиэнэрин” испийбэҕэ баара
 Онон мин үһүс дьахтарын ту-
 рар этим. Барыта оноруу, сы-
 мыа этэ. Дьингэ, интернациона-
 лист бөвө буоллабым дии. Учуу-
 талларым нууччалар, доһотторум
 араас омукур. Биһигини ыһгаран
 ыла-ыла бөөөллөрө-этэллэрэ,
 үлэһиттэн уурата сатыһылаа. —
 диир Агафья Еремеевна

Ити ыһыһы-түрүүнү, охсууну
 киһи тулуйбатаба. Быарынан ула-
 ханньк ыалдан, суорбанаах-
 тэлэххэ сылпытта. Үлэтигэн тох-
 тууга күһэллбитэ. Олох хараҥа
 балаҕата ааннаан кэлибтэ. Үтүө
 санаалаах дьоно суох буолбата-
 хтара, бааллара. Киһини Василий
 Николаевич Иванов өйөөөн, чэп-
 чэки собус үлэһэ ылан, өйөөбүтэ.
 Киһиэхэ кыра да наада. Агафья
 Еремеевна Василий Николаевич-
 ка махтала муһура суох. Нэһи-
 лэ сыккырыгы тыһа эрз сылды-
 ыбыта. Агафья Еремеевнаны
 Нурьба ойууна эмтээбитэ. Быа-
 рыгар искан баар диэбиттэрэ.
 Ити кырдыбас эмтээбитин кэн-
 ниттэн исканэ тардан хаалбыта.
 Мантан ылата кини үрдүк күүс ба-
 ырыгар итээбитэ.

— Айылбаттан айдарыылаах
 дьоннор — уулулар. Мин итин-
 тэн сизтээрэн, киһилэр туста-
 рынан научнай тизмэ ылбы-
 тын. Ити — былыргы диник кул-
 тура, норуот үгэһэ. Ойуунааһын,
 магныны үөрэтипитим. Өлөн
 баран тиллибитим. Маныаха
 күөстээх санаам эмиз
 көмөлөспүтэ. Эпиккэ дьылы,
 ууну-уоту ортоотун аасытын.
 Олох эриирин-мускуунун,
 түһүүтүн-тахсытын барытын
 көрбүтүм. Биһиги мин тохотан да
 куттаммаппын. Күүстээх санааһа-
 н (воллаах) уонна дихуобунаһы-
 нан дьарыктанар киһи тугу бары-
 тын тулуйар, кыһайар. Уолбун Мак-
 симы итинник буоларга итэ са-
 тыбын. Корея, Непал, Монго-
 лия, Бурятия, Тува, Эбээн ой-
 ууттарын кытта алыһытым. Хо-
 тууг Америка индеецтирин кытта
 көрсүбүтүм. Киһилэр бары биер
 сүрүнээхтэр. Айылба күөстэрин
 олус үчүгэйдик туһаналлар. Ол
 кистээлэринэн баһылыллар
 биллэрэр. Билингээнгэ диэри
 киһилэртэн үөрэнэбин. — диир
 Агафья Еремеевна.

Киһи туһунан аһабыстык кэпсэ-
 этэххэ, 40-нун аһан баран
 оболоммута. Эмчиттэ буолу-
 ырыах оёо төрүө диян сылпур-
 тара. Ону истибэккэ, санаатын
 күөһүн уолламмыта. Бу, тулугар
 эмиз хорсун быһыы.

Агафья Еремеевна Захарова
 республика биллэр учуонайда-
 ырттан биридэстэрэ. Кини этэр-
 гэ дьылы, орто туруу бараан дой-
 ду эңдирдээх олусун үгүтүөн-
 мөкүгүн, түһүүтүн-тахсытын,
 барытын билиит-көрбүт киһи.
 Мөлхөх киһи муһа сытарыһы-
 лах да түгэнэрэ бааллара. Кини
 санаата күһэ киһини сөхтөрөр
 эрэ. Үтүкэннээх учууталбын
 өрөгөйдөөх үбүлүөйүнэн истиг-
 ник ээрэрдэлибин, чэгизэн дору-
 обуйан, айымньылаах үлэргэр
 ситийиһилэри баһарабын диян
 туран, суруйуубун түмүктүүбүн.

Людмила НОГОВИЦЫНА